

УДК 35.072.82

*В. І. Любімов,
к. е. н., доцент,
Чернігівський державний технологічний університет*

ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ ЯК ПРАВОВИЙ ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Досліджено історію досвіду розвитку законодавства різних країн щодо заохочення внутрішніх й іноземних інвестицій через застосування податкових пільг. Визначено чинники державної підтримки інвестиційної діяльності.

History of experience of development of legislation of different countries is explored in relation to encouragement of foreign investments internal and through application of tax deductions. The factors of state support of investment activity are certain.

Ключові слова: державне регулювання, динаміка процесів, інвестиційна політика, податкові пільги, формування.

ВСТУП

Одним з найважливіших напрямів економічної діяльності, є інвестиційна політика держави, що повинна забезпечувати динаміку процесів розширеного відтворення господарської діяльності. Визначення її ключових засад та змісту пов'язане, в свою чергу, з формуванням узгодженої системи законодавства про інвестиційну діяльність, чітким окресленням завдань для органів державної влади та місцевого самоврядування в цій сфері, створенням дієвих механізмів та господарсько-правових засобів державного регулювання інвестиційних відносин, розробкою та впровадженням спеціальних режимів інвестиційної діяльності, різних за своєю конфігурацією.

Актуальність проблеми забезпечення інвестиційної політики держави, удосконалення інвестиційного законодавства додатково визначається критичним рівнем зноше-

ності більшості основних виробничих фондів суб'єктів господарювання, необхідністю проведення структурних змін в економіці під тиском світової конкуренції, наданням інвестиційним процесам інноваційного характеру для негайного підвищення конкурентоздатності національної економіки, національних товаровиробників та іншими надзвичайно гострими економічними чинниками.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасна проблематика інвестиційних процесів за умов трансформації аналізується в дослідженнях провідних вчених України: Ю. Бажала, В. Базилевича, Є. Бершеди, Л. Борщ, О. Власюка, В. Геєця, А. Гойко, Б. Губського, О. Гаврилюка, М. Денисенка, П. Єщенка, Б. Кваснюка, І. Лукинова, Д. Лук'яненка, О. Махмудова, А. Музиченка, Ю. Ніколенка, О. Носової, В. Осецького, Б. Па-

насюка, Ю. Пахомова, А. Пересади, Г. Попової, В. Савчука, А. Фукса, А. Чухна, Л. Яковенко, М. Якубовського та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— дослідити історію досвіду розвитку законодавства різних країн щодо заохочення внутрішніх й іноземних інвестицій через застосування податкових пільг;

— визначити чинники державної підтримки інвестиційної діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Одним з найважливіших чинників вирішення зазначених проблем є ефективна діяльність держави, головним напрямом якої в ринкових умовах виступає формування та реалізація інвестиційної політики. Відсутність чіткого механізму розроблення та здійснення такої політики, а головне — методики її трансформації в конкретні законо-творчі дії за умови визначення та дотримання конкретної функціональної спрямованості законодавства України про інвестиційну діяльність є проблемою, що набула гострого соціально-економічного значення.

Державна інвестиційна політика щодо підтримки інвестиційної діяльності це застосування широкого арсеналу законодавчо передбачених податкових пільг. У цьому контексті слід зазначити, що податкові пільги, які є засобом регулювання податкових відносин і запроваджуються як інструмент податкової політики держави, є опосередкованим інструментом — засобом інвестиційної, інноваційної, структурно-галузевої, зовнішньоекономічної та інших напрямів державної політики. Історія розвитку законодавства різних країн накопичила дуже багатий досвід заохочення інвестицій: внутрішніх і особливо іноземних через застосування саме податкових пільг, які розглядалися і розглядаються як один з головних чинників, за рахунок яких формуються спеціальні преференційні правові режими інвестування. Не можна стверджувати, що цей досвід є цілковито позитивним.

Історія розвитку власне українського законодавства щодо іноземних інвестицій, особливо періоду початку 90-х років, знає прецеденти надання іноземному інвестору надзвичайних податкових пільг, особливо це стосується норм Закону України "Про іноземні інвестиції" та Декрету КМУ "Про режим іноземного

інвестування", які, однак, не призвели до виникнення в Україні інвестиційного буму і навіть не мали помітного впливу на економічний розвиток [4, с. 99]. Тому слід ще раз підкреслити необхідність системного застосування правових засобів державної підтримки тих чи інших процесів в економіці.

Податкові зобов'язання у зв'язку зі здійсненням інвестиційної діяльності виникають і на стадії інвестування, і, тим більше, на стадії реалізації інвестицій, і розподілу прибутків. Відповідно і податкові пільги можливо класифікувати за таким принципом. Звичайно, залишається доцільною також диференціація податкових пільг відповідно до видів податків, що існують в системі оподаткування, передбаченій законодавством тієї чи іншої країни. Аналізуючи ж податкові пільги як правовий засіб реалізації інвестиційної політики держави, слід перш за все визначити, чи є вони засобом стимулювання інвестиційної діяльності як такої, що утворює загальний національний режим, або названі пільги є чинником, за рахунок якого формується спеціальний правовий режим, призначений стимулювати тільки іноземного інвестора або інвесторів, інвестиційну діяльність, що здійснюється в окремих секторах економіки, визначених як ВЕЗ, ТПР, технологічний парк, окрема галузь економіки [3, с. 66; 5, с. 75; 6, с. 22].

У цьому контексті слід зазначити, що інвестиційна політика Німеччини реалізується через створення єдиного правового режиму інвестиційної діяльності безвідносно того, чи це внутрішні або іноземні інвестиції. Так, згідно з її податковим законодавством для всіх новостворених підприємств у перший рік функціонування застосовується лише 0,25 від звичайної ставки оподаткування прибутків, протягом другого року — половина, тільки на третій рік функціонування виникає зобов'язання сплати податку на прибуток у повному обсязі [2, с. 58].

Пільговий порядок, що покликаний стимулювати інвестиційну активність у Німеччині, запроваджено також і через механізм оподаткування, а саме — право списання на амортизаційні відрахування вартості інвестицій в основні фонди протягом першого року їх використання в підприємницькій діяльності.

У цілому, політика створення єдиного правового режиму інвести-

ційної діяльності, в тому числі й режиму оподаткування, включаючи і пільгове оподаткування, характерна для розвинутих країн. Інвестиційна політика нових індустріальних країн, країн, що розвиваються, та країн з так званою перехідною економікою, що найбільш гостро конкурують між собою за приплив іноземних інвестицій, характеризується значною різноманітністю.

Так, законодавство Бразилії, яка за своїм індустріальним розвитком віднесена до категорії нових індустріальних країн, не передбачає законодавчих особливостей заохочення іноземного капіталу саме за рахунок запровадження додаткових пільг у порівнянні з умовами залучення внутрішніх інвестицій. Навпаки, законодавча політика держави спрямована на досягнення рівності правового положення суб'єктів господарювання, що здійснюють підприємницьку діяльність.

У той же час Індія та Китай, країни, що також представляють категорію нових індустріальних країн, активно використовують надання пільгового режиму іноземним інвесторам, хоча слід зазначити, що згідно з інвестиційною політикою цих країн, пільговий режим оподаткування надається іноземним інвесторам за окремих умов, якими можуть бути визначені сектори інвестиційної діяльності або інвестування в промисловість, що відповідає певному технологічному рівню (наприклад, четвертому, п'ятому технологічному укладу).

Так, згідно з законодавством Індії іноземні інвестиції в гірничодобувну галузь, яка була раніше закритою для іноземних власників та інвесторів, сьогодні протягом перших п'яти років після початку виробничої діяльності повністю звільняються від сплати податків, а в наступні п'ять років результати діяльності такого інвестора оподатковуються із 30%-вою знижкою. Виробники обладнання для захисту та контролю стану навколишнього середовища та очисного устаткування взагалі звільняються від оподаткування.

Особливості податкової політики Китаю, в тому числі стосовно засобів заохочення іноземного інвестування, враховуючи надзвичайні успіхи країни у залученні іноземних інвестицій, самі по собі заслуговують окремих дисертаційних досліджень. Адже пільгові режими оподаткування використовуються таким чином, щоб, з одного боку, не підривати базу оподаткування, а з

іншого — щоб залучені іноземні інвестиції мали максимально привабливий правовий режим, зокрема і режим оподаткування, і справляли кумулятивний ефект від своєї реалізації на всю національну економіку. Так, податкові пільги надаються інвестиціям, що спрямовуються у розвиток високотехнологічних галузей та на реалізацію окремих інноваційних проектів, розвиток сучасної інфраструктури та сфери послуг, будівництво об'єктів енергетики. Пільговий режим оподаткування надається також іноземним інвесторам, що здійснюють діяльність у слаборозвинутих регіонах країни, зокрема центральних та західних провінціях.

Правова політика країн центральноєвропейського регіону та країн СНД також є досить різноманітною, в першу чергу, щодо питання надання податкових пільг іноземним інвесторам або створення загальнопривабливого правового середовища інвестиційної діяльності на засадах рівності правового положення інвесторів.

У цьому контексті законодавство Російської Федерації не містить податкових пільг, що надаються лише за приналежності інвестицій саме іноземному інвестору. Держава вирішує питання залучення іноземних інвестицій шляхом провадження послідовної політики поступового зниження податкового тиску на суб'єктів господарювання як таких, а також через надання податкових пільг інвесторам, що діють у межах спеціальних економічних зон, в окремих секторах економіки тощо [1, с. 43].

У той же час законодавством Республіки Білорусь передбачені податкові пільги, адресовані саме підприємствам з іноземними інвестиціями, які звільняються перші три роки від сплати податку на прибуток з моменту початку прибуткової виробничої діяльності (прибутки від торговельної діяльності оподатковуються за загальною ставкою). У разі, якщо виробнича діяльність іноземного інвестора підпадає під встановлений перелік продукції, що має важливе державне значення, податкові пільги застосовуються додатково ще на три роки і полягають у зменшенні на 50% ставки оподаткування прибутків. Згідно із законодавством Республіки Білорусь товари, що ввозяться як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу підприємств з іноземними інвестиціями на митну територію країни, звільняються від податку на додану вартість та

ввізного мита — за умови, що ці товари відносяться до основних виробничих фондів і не є підакцизними товарами.

Названі податкові пільги щодо предмета іноземної інвестиції, що ввозиться в країну інвестором, є достатньо поширеними і утворюють певний міжнародний звичай у сфері іноземного інвестування, що не виключає варіабельності у національній законотворчості. Так, згідно із законодавством Туреччини іноземний інвестор звільняється від сплати податку на додану вартість (далі — ПДВ) та ввізного мита у разі ввезення обладнання та устаткування з-за кордону, а також від сплати ПДВ у разі придбання такого устаткування всередині країни. У цілому, інвестиційна політика Туреччини, в тому числі й у сфері формування режимів оподаткування інвестиційної діяльності, є достатньо гнучкою. І хоча останні роки вона побудована на принципі рівності умов інвестиційної діяльності і для вітчизняних, і для іноземних інвесторів, податкові пільги зберігаються для іноземних інвесторів у разі здійснення ними інвестиційної діяльності у великих обсягах у визначені найменш розвинуті турецькі провінції, для чого прийнято окремий податковий закон.

Досить цікавою є практика формування податкових режимів в Угорщині. За чинним з 01.01.1994 р. законодавством іноземним інвесторам за певних умов надаються значні податкові пільги. Однак такими умовами є обсяг інвестованого іноземного капіталу або розмір реінвестованих дивідендів. Наприклад, отримання більше, ніж половини доходів підприємства з іноземними інвестиціями за рахунок: а) виробництва екологічно чистої продукції або виробів; б) випуску продукції з використанням сучасних технологій і останніх наукових досягнень; в) розвитку експортного потенціалу; г) створення визначеної кількості нових робочих місць; д) іноземних інвестицій виробничого спрямування, що вкладаються у визначені соціально-економічно відсталі райони країни. Особливо слід зазначити, що податкові пільги надаються на 10-річний період.

Схожою є інвестиційна політика у сфері застосування податкових механізмів стимулювання іноземних інвестицій в Чехії, Македонії, Литві тощо.

Дуже важливою особливістю функціонування механізмів пільгового оподаткування інвестиційної

діяльності є існування умовного загально-нормативного явочного порядку надання податкових пільг та умовного дозвільно-індивідуалізованого порядку.

Перший у механізмі реалізації передбачає існування загальних нормативних положень про надання пільг за певних умов інвестиційної діяльності, що не виключає, однак, необхідності проходження певних реєстраційних процедур, які мають зафіксувати досягнення таких умов, вимог тощо.

Другий порядок передбачає — хоча і на законодавчих засадах, але з індивідуалізацією за визначеними процедурними правилами — конкретного інвестора, стратегічного інвестора, з яким як обов'язковий елемент механізму буде укладено договір про інвестиційну діяльність. Мова йде про так звану категорію публічних договорів.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши механізми державного регулювання інвестиційної діяльності, можна дійти висновку про наявність певного роду напрямів, за якими здійснюється вплив уповноважених органів державної влади на ті суспільні відносини, що підпадають під визначення інвестиційної діяльності. Так, можна вести мову про:

— формування інвестиційної політики, включаючи економічну, правову, законодавчу і організаційну її складові, шляхом розробки та прийняття стратегій та державних програм інвестиційного розвитку країни;

— реалізацію інвестиційної політики шляхом встановлення та забезпечення правового інвестиційного порядку, головним елементом якого є система законодавчого регулювання інвестиційних відносин;

— реалізацію інвестиційної політики шляхом здійснення державного регулювання інвестиційної діяльності за допомогою правових засобів, що спрямовані на мінімізацію інвестиційних ризиків та максимізацію прозорості майнового стану учасників відносин через встановлення відповідних процедур державної реєстрації, ліцензування, проведення експертиз та обов'язкових нормативів здійснення інвестиційної діяльності, що застосовуються, зокрема, до інвестиційних посередників — банків, пайових та корпоративних інвестиційних фондів, компаній з управління активами тощо;

— реалізацію інвестиційної політики шляхом здійснення державної підтримки інвестиційної діяльності, що полягає у застосуванні спеціальних правових засобів державного регулювання, які спрямовані на зниження трансакційних витрат, що виникають у зв'язку з інвестиційною діяльністю через надання організаційної, інформаційної допомоги та застосування додаткових правових гарантій, інвестиційних пільг та пріоритетів у використанні державного та комунального майна;

— реалізацію інвестиційної політики шляхом здійснення державною діяльністю як учасника інвестиційних відносин, а саме: через видачу адресних державних гарантій під інвестиційні зобов'язання суб'єктів господарювання, здійснення державного страхування приватних інвестиційних ризиків, приватизацію об'єктів державної власності під інвестиційні зобов'язання нового власника тощо;

— реалізацію інвестиційної політики шляхом здійснення діяльності як суб'єкта інвестування, зокрема спільної інвестиційної діяльності, а також як реципієнта приватних та іноземних державних інвестицій у власні об'єкти державної інвестиційної діяльності.

Література:

1. Губайдулина Ф. Прямые иностранные инвестиции, деятельность ТНК и глобализация / Ф. Губайдулина // Мировая экономика и международные отношения. — 2003. — № 2. — С. 42—47.
2. Іноземні інвестиції в Україні. — К.: РВВ-ня УкрІНТЕІ, 2004. — 248с.
3. Калуга І. Деякі аспекти формування національного інвестиційного потенціалу України / І. Калуга // Підприємство, господарство і право. — 2000. — № 11. — С. 65—68.
4. Кудрявцева В.В. Інвестиційне законодавство України: напрямки удосконалення / В.В. Кудрявцева // Проблеми законності. — 2003. — Вип. 65. — С. 89—101.
5. Кухар В.І. Правові форми реалізації державної інвестиційної політики / В. І. Кухар // Вісник Академії правових наук України. — Х., 2004. — № 4. — С. 72—78.
6. Савченко А. Податок на прибуток підприємств як інструмент інвестиційної політики держави / А. Савченко, Н. Москалюк // Економіка України. — 2003. — № 3. — С. 22—23.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2010 р.